

avtor, ki obravnava koncepcijo človeka v slovanski poeziji odpora, obide ime Vladimirja Pavšiča-Mateja Bora in njegovo zbirko *Previharimo viharje* (1942) in ime v partizanih (22. 2. 1944) padlega lirika Karla Destovnika-Kajuha? Če piscu niso znane njune zbirke, se lahko o njih in o avtorjih pouči v sedmi knjigi *Zgodovine slovenskega slovstva* (Slovenska Matica v Ljubljani, 1971), ki jo je napisal Viktor Smolej (Slovstvo v letih 1941—1945). Kako množično je bilo partizansko in odpor-

niško pesnjenje v revolucionarnem času druge svetovne vojne v Sloveniji, pa dokazuje nenavadno bogato pesniško gradivo znanih in nezanih avtorjev, ki ga že več let sistematično zbira katedra za slovensko književnost filozofske fakultete v Ljubljani pod vodstvom Borisa Paternuja. Ali morda pri slovenskih pesnikih tega časa ni humanističnega koncepta človeka?

F. J.
Ljubljana

TEORIJA BREZKONFLIKTNOŠTI V KNJIŽEVNOSTI

O tako imenovani teoriji brezkonfliktnosti se lahko poučimo med drugim v sovjetski *Kratki literarni enciklopediji*.¹ Takoj na začetku gesla o teoriji brezkonfliktnosti zveemo, da je to izraz iz sovjetske estetike, literarne kritike in literarne zgodovine, ki označuje nazor,² po katerem v sovjetski književnosti in umetnosti, posvečeni sodobnosti, ni dopustno upodabljanje družbenih konfliktov. Kot piše avtor članka, pomeni teoretično podlago brezkonfliktnosti v literaturi in umetnosti mišljenje, da poteka razvoj socializma brez nasprotij (protislovij). Odprava antagonističnih nasprotij naj bi pomenila odpravo slehernih družbenih nasprotij sploh. Ideja o brezkonfliktnosti se je začela širiti v Sovjetski zvezi proti koncu tridesetih let — pravi pisec — in sicer po uspehih kolektivizacije v kmetijstvu in odpravi kulaštva kot razreda. Najprej se je razširila v filozofiji, nato pa še v literarni teoriji in praksi. Avtor omenja revijo *Pod zastavo marksizma*, v kateri je potekala (leta 1940) razprava o teh vprašanih in kjer je prišlo do veljave mnenje, da v socializmu ni ne antagonističnih ne neantagonističnih nasprotij in da je izključena celo sama možnost za nasprotja in konflikte. Pisec dalje omenja, da so nekateri pisatelji nastopili proti načelom brezkonfliktnosti že v tridesetih letih; pri tem navaja pisatelja A. Makarenka, ki je leta 1938 pisal, da »se naša (sovjetska) literatura ne sme bati konfliktnih situacij«.

V zgodovinskem prikazu teorije brezkonfliktnosti pisec članka ni upošteval nekaterih podatkov, zato jih poskušajmo dodati. Avtor piše, da se je »teorija brezkonfliktnosti v najočitnejši obliki uveljavila v obdobju kulta osebnosti J. V. Stalina«. Pri

tem ne omenja, da je bil dan signal za boj proti teoriji brezkonfliktnosti — v obliki članka v moskovski *Pravdi*, glasilu KP Sovjetske zveze, tedaj še VKP(b) — že spomladi 1952. leta, torej leto dni pred Stalinovo smrtjo (5. 3. 1953). Prav tako ne navaja besed pisatelja A. A. Fadejeva na 19. kongresu VKP(b) oktobra 1952, na podlagi katerih je nemara moč sklepati, da je dal pobudo za nastop zoper teorijo brezkonfliktnosti Stalin sam. Sicer avtor omenjeni *Pravdin* članek navaja, ne poudarja pa, da je izšel še za Stalinovega življenja. Bralec ima tako pravzaprav vtis, da se je boj proti teoriji brezkonfliktnosti začel šele po Stalinovi smrti.

Pravdin članek³ ima naslov »Premagati zaostajanje dramatik« in je t. i. redakcijski članek, pri katerem avtor ni naveden, vendar je očitno, da je izražal mnenje partijskega vodstva (mogoče je celo domnevati, da ga je napisal ali dal napisati kdo izmed najvišjih partijskih voditeljev).

Kratka literarna enciklopedija citira na strani 578 iz članka tale odlomek: »Če bi sodili po dramah te vrste, je pri nas vse v redu, idealno, brez vsakršnih konfliktov. Nekateri dramatik menijo, da jim je skoraj prepovedano obravnavati tisto, kar je v naši stvarnosti negativno. Nekateri kri-

¹ *Kratkaja literaturnaja enciklopedija*, I. zvezek, Moskva 1962, strani 577-580; geslo ima naslov *Beskonfliktnosti »teorija«* — beseda teorija je v narekovajih.

² Kot opozarja tudi avtor članka v *Kratki literarni enciklopediji*, tu pravzaprav ne gre za nekakšno povsem izdelano teorijo, temveč bolj za nazor ali pogled na književnost in umetnost; sam izraz »teorija brezkonfliktnosti« — se je pojavil po drugi svetovni vojni.

³ *Pravda*, 7. 4. 1952, št. 98, str. 2-3.

tiki celo terjajo, naj umetniška dela prikazujejo samo idealne osebe. /.../ Ni hujskega greha, ki ga lahko napravi umetnik, kot je ta, da se boji resnice, da se izogiba upodabljanju življenjskih nasprotij. Resničnost pri upodabljanju življenja v njegovem revolucionarnem razvoju je prva zapoved socialističnega realizma.«

Pravdin članek, ki je razmeroma dolg, kritično ocenjuje sovjetsko dramatiko okoli leta 1950. Vzrok za zaostajanje dramatike vidi v »napačnih pogledih dramatikov in kritikov na določena vprašanja teorije in prakse socialističnega realizma, predvsem na problem konflikta kot temelja dramskega dela«. Ker je članek prvo nedvoumno znamenje za boj proti teoriji brezkonfliktnosti, navedimo še nekaj zanimivih odlomkov:

»Umetnik /.../ ne more spregledati tega, da graditelji komunizma zadevajo na svoji poti na ovire in težave, spopade, huda življenjska nasprotja. /.../ Poglavitni vzrok za vso revščino dramatike in pomanjkljivosti mnogih dram tiči v tem, da dramatik ne jemljejo za podlago svojih del globokih življenjskih konfliktov, marveč se jim ogibljejo. /.../ Če pisatelj, dramatik, prikazuje tisto, kar je v življenju negativno, si ga /kritiki/ prizadevajo raztrgati. Tak način je napačen. Kdor ravna tako, ravna kot strahopetnež, greši zoper resnico. Pri nas ni vse idealno, slabega je v našem življenju precej in prav tako slabih ljudi. Ne smemo se bati prikazovanja napak in težav. Napake je treba odpravljati. Potrebni so nam Gogolji in Ščedrini⁴. Napak ni edinole tam, kjer ni razvoja. Mi pa se razvijamo in napredujemo, kar pomeni, da so pri nas tako težave kot napake. Dramatika mora obravnavati življenjske konflikte — brez tega ni dramatike. Poudariti moramo, da literarna in gledališka kritika nista opravili svoje dolžnosti. Zadnja leta se je razširila vulgarna 'teorija' prikrivanja konfliktov in negativno vplivala na ustvarjalnost dramatikov. Po mnenju avtorjev te tako imenovane 'teorije' mora biti prav 'brezkonfliktnost' najznačilnejša črta sovjetskih dramskih del. Stvar se je stopnjevala tako daleč, da je časopis Sovetskoje iskusstvo problem dramskega konflikta podcenjevalno in ironično imenoval za 'zloglasnega'. Tak odnos do življenjsko pomembnega vprašanja umetniške ustvarjalnosti lahko ocenjujemo le kot resno napako. /.../ Nekateri dramatik in kritiki so si prizadevali dokazati, da v dramskih delih o sovjetskem življenju ne

sme biti prostora za prikazovanje življenjskih nasprotij in spopadov. Zagotavljali so celo, da se je pri nas vse skupaj omejilo le na konflikt med 'dobrim' in 'boljšim'. Tako so vso raznolikost življenja vklenili le v en sam kalup. To pa je pripeljalo k prikrivanju nasprotij v našem življenju, k lakiranju⁵ resničnosti. V dramskih delih, napisanih po načelih 'brezkonfliktne dramatike', ni zaznati utripa življenja. /.../ Z odpravo razrednih nasprotij so v socialistični družbi izginili mnogi stari konflikti. Toda to nikakor ne pomeni, da lahko dramatik podajajo ustvarjalno življenje ljudstva v idealizirano sladkobnih barvah.⁶ /.../ Primitivna 'teorija' brezkonfliktne dramatike in prav tako primitivna ustvarjalnost na podlagi te 'teorije' sta postali zavora pri razvoju sovjetske dramatike in vzrok za zaostajanje le-te. Naši dramatik in kritiki morajo obračunati z lažnimi teorijami, ki naravnost ali pa posredno terjajo brezkonfliktno dramatiko. /.../ Pomanjkljivosti vrste dramskih del, ki so bila v zadnjem času na odrih naših gledališč, kažejo, kako negativno je vplivala na ustvarjalnost za lase privlečena 'teorija' brezkonfliktne dramatike. /.../ Napačna 'teorija' brezkonfliktnosti vodi k nerealističnemu, popačenemu, enostranskemu podajanju stvarnosti. Brez umetniške upodobitve življenjskih konfliktov ni mogoče temeljito in vsestransko prikazati človekovega značaja.«

Po tem Pravdinem članku je izšla v sovjetskih časnikih in revijah vrsta člankov, ki povzemajo njegove poglavitne misli. Literaturnaja gazeta je že drugi dan, to je 8. 4., natisnila prispevek pesnika A. A. Surkova »Dolg do ljudstva«⁷, nato pa so se v tem časniku zvrstili še drugi članki, npr.:

⁴ Dne 4. 3. 1952, torej dober mesec pred izidom tega članka, je v Pravdi (št. 64, str. 1) izšel ob 100-letnici Gogoljeve smrti uvodnik z naslovom »Nikolaj Vasiljevič Gogolj«, kjer že najdemo podobno misel: »Sovjetska literatura je dolžna prikazovati življenje v vsej njegovi raznolikosti in v razvoju, neusmiljeno razkinkavati vsjo zaostalost, vse, kar je nasprotno ljudstvu, kar se tako zelo boji svežega zraka kritike in samokritike, preganjati iz zavesti ljudi ostanke kapitalizma, usmerjati proti nosilcem le-teh pogubni ogenj satire. Potrebni so nam Gogolji in Ščedrini.«

⁵ V originalu — lakirovka; »Slovar ruskega jezika« Ožegova razlaga glagol lakirovat' (v prisenemenu pomenu) kot idealizirati, olepšavati.

⁶ Na tem mestu članek citira Stalinove besede: »Pišite po resnici. /.../ Bog ne daj, da bi se okužili z boleznijo strahu pred resnico. Boljševiki se ne bojijo resnice, pa čeprav je še tako grenka.«

⁷ Literaturnaja gazeta, 8. 4. 1952, št. 43, str. 1.

»Pot, ki jo je pokazala partija«⁸, »Tri drame« (A. Anastasjev)⁹, »Premagati zaostajanje leningrajskih dramatikov«, (N. Kazmin),¹⁰ »Raznolikost življenja in gledališče« (A. Diki)¹¹ itd. Kot poročata časnika Sovetskoje iskusstvo (19. 4. 1952) in Literaturnaja gazeta (24., 26., 29. in 6. 5.), so bili aprila 1952 v Moskvi, Leningradu, Kijevu in drugod sestanki pisateljev, na katerih so razpravljali o Pravdinem članku.

Iz Pravdinega članka izhajajo tudi različni članki v literarnih revijah, npr. v revijah Zvezda, Oktjabr' in Novyj mir (t. j. glasilih Zveze sovjetskih pisateljev). V Zvezdi na primer: »O resnici življenja« (L. Plotkin)¹², »Ideja, konflikt, značaj« (P. Gromov)¹³; v Oktjabru: »Vprašanje prehoda h komunizmu in literatura«;¹⁴ v Novem miru: »Zastavonoša idej Lenineve in Stalinove partije«.¹⁵

Leta 1952 se je sešel 19. kongres VKP(b), ki je za zgodovino teorije brezkonfliktnosti dokaj pomemben.¹⁶ Pravda dne 29. 8. 1952¹⁷ poroča o sestanku moskovskih pisateljev, na katerem so razpravljali o gradivu za 19. kongres. Referat je pripravil pisatelj A. A. Fadejev in govoril o teoriji brezkonfliktnosti, v razpravi pa so sodelovali književniki B. Gorbato, S. Zlobin, V. Koževnikov, L. Ošanin, K. Simonov, S. Mihalkov, V. Kajtajev in drugi.

Devetnajsti kongres VKP(b) je trajal od 5. do 14. oktobra 1952. Glavni referat je prebral G. M. Malenkov, sekretar CK VKP(b), Stalin pa je govoril na koncu kongresa. Malenkov je govoril tudi o umetnosti oziroma književnosti in med drugim dejal: »V književnosti in umetnosti nastaja še precej povprečnih, sivih, včasih prav šušmarskih del, ki pačijo sovjetsko stvarnost. /.../ V svojih delih so naši pisatelji in umetniki dolžni bičati napake, pomanjkljivosti in boleznine naše družbe, upodabljati v pozitivnih junakih ljudi novega tipa v vsej lepoti njihovih človeških vrlin in prispevati k temu, da bodo značaji in navade naših ljudi brez napak in grehov, izvirajočih iz kapitalizma. Toda v našem sovjetskem leposlovju, v dramatikah kot tudi v kinematografiji vse doslej primanjkuje takih vrst umetniških del, kot je satira. Bilo bi napačno misliti, da naša sovjetska stvarnost ne daje snovi za satiro. Potrebni so nam sovjetski Gogolji in Ščedrini, ki bi z ognjem satire izganjali iz našega življenja vse negativno, gnilo, otrplo, vse, kar zavira razvoj. Naša sovjetska književnost in umetnost sta dolžni po-

gumno prikazovati življenjska nasprotja in konflikte ter uporabljati orožje kritike kot eno izmed učinkovitih sredstev za vzgojo.«¹⁸

V razpravi na kongresu se je dotaknil literature tudi M. A. Suslov, sekretar CK VKP(b), in rekel: »Graditev komunizma pri nas ne poteka v obliki lahkotnega, brezkonfliktnega napredovanja, brez težav in brez boja. Hudo napačna in tuja marksizmu — leninizmu je tako imenovana teorija 'brezkonfliktnosti', ki je naletela na določen odmev v literarnih in umetniških krogih ter povzročila škodo naši književnosti in umetnosti, saj ju je odtegovala od aktivnega boja proti ostankom starega, preživelega, ki ovira sovjetske ljudi na poti h komunizmu.«¹⁹

V kongresni razpravi je govoril tudi pisatelj A. A. Fadejev, tedaj član CK VKP(b) in generalni sekretar Zveze sovjetskih pisateljev. Dejal je: »Sovjetska književnost nasprotij, težav in napak našega zmagovitega napredka ne razkriva zmeraj dovolj globoko, drzno in resnicoljubno. Toda brez prikaza boja med nasprotji, brez konfliktov ni ne drame ne komedije.« Dalje je Fadejev dejal, da se je med delom pisateljev in kritikov »razširila napačna teorija, po kateri v dramatikah, ki nastaja v naši deželi, kjer vse, kot pravijo, napreduje k boljšemu, ne more biti konfliktov — in to naj bi bilo tisto novo, po čemer se sovjetska dramatika razločuje od stare. Mi v Zvezi pisateljev nismo razumeli škode, ki jo prinaša ta teorija, in se ji nismo uprli ob pravem času. Medtem pa se je ta napačna teorija uveljavila pri vrsti sodelavcev založb in revij, gledališč, ministrstva za kinematografijo, komiteja za umetnost (pri ministrskem sve-

⁸ Lit. gaz., 22. 4. 1952, št. 49, str. 3.

⁹ Lit. gaz., 22. 4. 1952, št. 49, str. 2—3.

¹⁰ Lit. gaz., 29. 4. 1952, št. 52, str. 3.

¹¹ Lit. gaz., 13. 5. 1952, št. 58, str. 1.

¹² Zvezda, 1952, št. 8, str. 135 sl.

¹³ Zvezda, 1952, št. 8, str. 145 sl.

¹⁴ Oktjabr', 1952, št. 7, str. 116. sl.

¹⁵ Novyj mir, 1952, št. 5, str. 170 sl.

¹⁶ Vendar ga članek o teoriji brezkonfliktnosti v Kratki literarni enciklopediji ne omenja (v skladu z destalinizacijo, ki je bila na višku 1. 1962, ko je ta del enciklopedije izšel).

¹⁷ Pravda, 29. 8. 1952, št. 242, str. 2.

¹⁸ Pravda, 6. 10. 1952, št. 280, str. 6 ali Literaturnaja gazeta, 7. 10. 1952, št. 122, str. 2 ali Oktjabr', 1952, št. 11, str. 60-1.

¹⁹ Pravda, 13. 10. 1952, št. 287, str. 5 ali Literaturnaja gazeta, 18. 10. 1952, št. 127, str. 3 ali Oktjabr', 1952, št. 11, str. 62.

tu SZ) in Zveze pisateljev ter škodljivo vplivala na razvoj naše književnosti, posebno vseh vrst dramatike. Vmes je moral poseči tovariš Stalin, da je bila ta teorija razkrinkana v tisku in Zvezi pisateljev.²¹ Žal pa iz partijske kritike te zgrešene teorije še daleč nismo povzeli vseh sklepov.«²¹

Sovjetsko časopisje je po 19. kongresu večkrat povzelo misli o literaturi in umetnosti, kot jih je bilo razbrati iz referata Malenkova in drugih udeležencev v kongresni razpravi. Tako je na primer Literaturnaja gazeta priobčila 18. 10. 1952²² uvodnik z naslovom »Za svetlo prihodnost narodov« in nastopila proti t. i. lakirovki.²³ Proti teoriji brezkonfliktnosti piše tudi L. Novičenko v članku »Za teoretsko vsebino in ustvarjalni pogum.«²⁴ Uvodnik Literaturne gazete 25. 10. 1952 z naslovom »Inženirji človeških duš«²⁵ pa pravi: »Prava resnicoljubnost je v tem, da umetnik tega, kako zmaguje novo, ne prikazuje v sladkobnih podobicah rožnatih in sinjih barv, marveč s prizori trdega in neusmiljenega boja, premagovanja resničnih težav in odpora ostankov preteklosti.« V tem duhu je napisan tudi daljši članek V. Jermilova »Vprašanje teorije sovjetske dramatike« (s podnaslovom O gogoljevski tradiciji)²⁶, ki je izšel v Literaturni gazeti v štirih delih. Revija Oktjabr²⁷ je v članku »Velikemu cilju naproti«, ki govori o 19. kongresu itd., ponatisnila odlomke iz referata Malenkova, ki zadevajo književnost oziroma umetnost, in odlomek iz govora Suslova, ki je nastopil proti brezkonfliktnosti. Revija Novyj mir²⁸ poudarja v članku »Kongres graditeljev komunizma« geslo »Potrebni so nam Gogolji in Ščedrini« in pravi: »Mnogi literati so nagnjeni k temu, da prikazujejo življenje v poenostavljeni obliki, polepšano; strah jih je pred pogumnim, nepristranskim prikazovanjem življenjskih nasprotij.«

Sovetskoe iskusstvo 22. 11. 1952 in Literaturnaja gazeta 2. 12. 1952 sta poročala, da so bili v Moskvi, Leningradu in drugih mestih sestanki pisateljskih organizacij, na katerih so govorili o sklepih 19. kongresa. Tudi v Pravdi so izhajali članki, ki so bodisi terjali satiro, bodisi nastopali proti teoriji brezkonfliktnosti. Pravdin uvodnik 30. 11. 1952 z naslovom »Bojna naloga literarne kritike«²⁹ piše, da »se literarna kritika ni pravočasno uprla napačni, gnili teoriji brezkonfliktnosti, katere podlaga je

strah pred kritiko in samokritiko.«³⁰ V redakcijskem članku 25. 12. 1952 z naslovom »Prave in neprave basni«³¹ pa Pravda podčrtuje: »Potrebne so nam vse oblike satire, tako feljton kot pamflet pa karikatura in povest, s srdom napisana pesem ter mojstrska basen. Pomembne naloge — razviti našo satiro — ne smemo zamenjati s tiskanjem slabih del, ki samo jemljejo ugled tej pomembni stvari.«

Članki v tem duhu so izhajali tudi v naslednjem letu. Tako sta do Stalinove smrti (5. 3. 1953) izšla na primer v Pravdi članek M. Kuznecova »Komedije brez posmeha, junaki brez značajev« (15. 1. 1953), ki očita nekaterim dramskim delom sovjetskih pisateljev brezkonfliktnost ter pomanjkaje idej in značajev, ter 8. 2. 1953 članek V. Frolova »Umetnost razkrinkavanja« (o nujnosti razvoja satire in napakah v delih nekaterih sovjetskih pisateljev). Literaturnaja gazeta pa je 3. 3. 1953 poročala o partijskem sestanku moskovskih pisateljev, ki so pretresli vprašanja konflikta v sodobni književnosti. Podčrtali so škodljivost teorije brezkonfliktnosti in pokazali njeno trdoživost ob zgledih iz del sovjetskih dramatikov.

Za konec še to: podobno kot Kratka literarna enciklopedija so pisale — v skladu s politiko destalinizacije — tudi sovjetske literarne zgodovine. Pravdin članek (7. 4. 1952) večinoma omenjajo, medtem ko 19. kongresa skorajda ne, še celo pa ne odlomkov iz govorov Malenkova, Suslova in Fadejeva.

Rado Rupar
RTV Ljubljana

²⁰ Spričo teh besed Fadejeva torej mogoče lahko domnevamo, da je dal pobudo za javni nastop proti teoriji brezkonfliktnosti prav Stalin.

²¹ Pravda, 8. 10. 1952, št. 282, str. 4 ali Literaturnaja gazeta, 11. 10. 1952, št. 124, str. 4.

²² Lit. gaz., 18. 10. 1952, št. 127, str. 1.

²³ Gl. pripombo 5.

²⁴ Lit. gaz., 23. 10. 1952, št. 129, str. 3.

²⁵ Lit. gaz., 25. 10. 1952, št. 130, str. 1.

²⁶ Lit. gaz., 25., 28., 30. 10., 1. 11., št. 130, str. 3, št. 131, str. 2, št. 132, str. 3, št. 133, str. 3.

²⁷ Oktjabr, 1952, št. 11, str. 60-2.

²⁸ Novyj mir, 1952, št. 10, str. 7.

²⁹ Pravda, 30. 11. 1952, št. 335, str. 1.

³⁰ Članek omenja tudi Kratka literarna enciklopedija, str. 580.

³¹ Pravda, 25. 12. 1952, št. 360, str. 2.